

nevarnega revolucionarja, da bi ga ne kaznovale s smrtjo.

Krščanska doktrina je od Pavla iz Tarsa naprej zanikala Jezusove vezi z židovskim kulturnim okoljem, v katerem je živel in deloval. Čeprav se je zavzemal za korenito preobrazbo židovske cerkve, ni v tedanjih zgodovinskih virih dokazov, da bi iz nje izstopil. Prišel je sicer v spor z židovsko aristokracijo, kar pa še ne pomeni, da je zavrnil tudi židovsko vero. Metamorfoza Jezusovega nauka se je po avtorjevem mnenju začela udejanjati po njegovi smrti. Začela se je s Pavlovim naukom, ki je Jezusa iz izraelskega mesije preobrazil v božjega sina in ga oklical za odrešenika vsega človeštva. Pavel je hote zamolčal zgodovinsko okolje, v katerem je Jezus deloval, zamolčal je Jezusovo zvestobo tori in njegove odnose z zeloti. Prikrivanje zgodovinskega ozadja Jezusovega delovanja se je nadaljevalo ob pisanju evangelijev, zlasti Matej in Janez sta Jezusa postavila na stran dobrega, Židom pa prisodila mesto na strani Satana in zla. Tako se je, ugotavlja avtor, že v evangelijskih tekstih izoblikovala prva koherentna denegacija vseh oblik židovstva, ki je lahko slonela le na manipulaciji z biblijo v korist krščanskega nauka. Krščanstvo je namreč svojo izvirnost utemljevalo le na potlačitvi hebrejskih korenin. Širjenje krščanstva iz Palestine na grškoriško območje in poznejša krščanska sprava s cesarsko oblastjo sta za Mannuccija okoliščini, ki sta kristjanom omogočili, da so krivdo za Jezusovo smrt naprtili ne le židovskim glavarjem, temveč židovskemu rodu nasploh. Čeprav se je omejevanje pravic, ki so ga bili Židje v mejah rimskega imperija deležni od Julija Cesarja dalje, začelo že v času Vespazijana, se je krščanska protizidovska ideologija lahko uveljavila šele potem, ko je rimski imperij krščanstvo oklical za državno religijo: najprej v kam-

panji za spreobrnitev Židov, nakar v prepovedi židovskega prozelitizma. V 5. stol. je rimska država vzajemno s krščansko cerkvijo vodila vse bolj kapilarno in učinkovito diskriminacijsko politiko do Židov, ki je dosegla višek v tedanjem sežiganju sinagog. Zaveznništvo, ki ga je krščanstvo vzpostavilo s posvetno oblastjo, je namreč omogočilo nekaznovano preganjanje židovskega rodu. Serija pokolov, pogromov in raznovrstnih oblik nasilja, ki so se vrstili vse do križarskih vojn in tudi po njih, so za avtorja najbolj zgovorna priča razširjenosti in vztrajnosti protizidovske krščanske ideologije. Mannucci cerkvenih moč še zdaleč ne okliče za krvnike židovskega rodu, vsekakor pa nakazuje ideološki background, ki je opravičeval in dovoljeval preganjanje Židov. Zgodovinsko doganano je, trdi pisec, da židovske skupnosti niso nasilno odgovarjale na napade krščanske strani. Za tako razširjeno organizirano izvajanje nasilja je bila potrebna podpora oblasti in le-ta je bila vedno na strani kristjanov. Srednjeveško in moderno preganjanje Židov na območju od Sicilije do Španije, Anglije in Poljske in do vseh tistih predelov, kjer so se ti naselili, kaže na ustaljene vzorce izvajanja nasilja in na njegovo kontinuiteto. Do segregacije Židov v getih in njihove fizične stigmatizacije s posebnimi oblačilnimi znaki ne bi prišlo, meni pisec, če se protizidovski arhetip ne bi vedno znova oplajal in krepil. Po zaslugi posameznih cerkvenih in posvetnih moč je bila diskriminacija Židov sicer občasno suspendirana, vendar spet zlasti takrat, ko so izbruh protizidovskega nasilja ogrožali samo cerkveno ali posvetno institucijo.

Mannuccijevi osvetlitvi protizidovske krščanske ideologije bi težko prisodili površnost ali pristranskost, čeprav se je avtor moral, podobno kot vsi proučevalci zgodnjega krščanstva, soočiti s

skromnimi in večkrat nezanesljivimi zgodovinskimi viri. Tudi če bi podvomili o pravilnosti Mannuccijevega filološkega razglabljanja, ne moremo spregledati, da so protizidovski stereotipi in z njimi protizidovski gnev v krščanski družbi zakoreninjeni in opazni tudi med tistimi, ki se niso nikoli spoznali s pripadniki židovskega rodu, kar lahko pripišemo le zakoreninjeni protizidovski krščanski indoktrinaciji. Po Mannuccijevem naziranju se je krščanstvo osamosvojilo, ko je izvedlo očetomorilsko dejanje, toda zato, ker ni bil oče nikoli dokončno umorjen in so pripadniki religije sina v svoji sredi morali tolerirati prisotnost še tako šibkega in nemočnega očeta, je bilo moč obnavljanje očetomorilskega dejanja nad Židi racionalizirati le z obsodbo očetovega rodu.

Marta Verginella

**Gunnar Heinsohn,
Otto Steiger**

UNIČENJE MODRIH ŽENSK

KRT, Ljubljana 1993

318 str., cena: 2.100 SIT

Knjiga Uničenje modrih žensk s podnaslovom Prispevki k teoriji in zgodovini prebivalstva in otroštva prinaša zbirko študij dveh sodobnih nemških demografov, ki naj razložijo evropsko eksplozijo populacije (18. in 19. st.) in nato rapidnega upadanja števila prebivalstva v drugi polovici 20. st. v vsej zahodni Evropi. Njuna temeljna teza je, da je vzrok obeh ekstremnih nihanj v novoveškem (simbolnem) aktu uničenja modrih žensk, s katerim sta Cerkev in država začeli urejati prebivalstveno politiko, ki je bila do tedaj prepuščena izključno staršem. Ti se

namreč v seksualno osveščenih družbah ravna jo v skladu z individualnim ekonomskim interesom (Število otrok uravnavajo po lastni ekonomski moči). Avtorja v večjem delu študij dokazujeta, da preganjanju čarovnic (modrih, lepih in dobrih žensk) ni botrovala predvsem iracionalna obsedenost preganjalcev, ki naj bi v dejavnosti čarovnic videli delovanje hudobnih duhov, ampak mnogo bolj globoka gospodarska kriza, ki je spremljala propadanje fevdalizma in nastajanje novega merkantilističnega ekonomskega reda.

Kdo so sploh modre ženske, ki jih - po mnenju avtorjev - pregledi svetovne zgodovine vseprevečkrat le površno omenjajo, še rajši pa povsem zanemarijo? Z izrazom modra ženska (femina saga) so bile v srednjem veku označene ženske, ki so se, pogojno rečeno, ukvarjale z ženskimi zadevami: pomagale so pri porodih, pripravljale in razpečevale kontracepcijska sredstva in metode, izdelovale mamila in poživila ter izvajale splave. Zvečine so bile torej seksualno osveščene. Gojile so kult ženskega telesa in bile izrazito spolno agresivne in lascivne (take jih največkrat prikazujejo tudi slikarji). Vendar tedaj njihova najbolj sporna dejavnost, tj. načrtovanje družine, ni srednjeve-

ška posebnost, celo nasprotno; zelo razvita je bila že v plemenskih družbah, zelo izpopolnjena pa je bila še v antiki.

Po mnenju Heinsohna in Steigerja je delovanje modrih žensk, ki je bilo tako samoumevno (naravno), postalo nezaželeno šele po letu 1320, ko se je končala zlata doba evropskega kmetijstva, še bolj pa med leti 1348 - 1352, ko je kuga, ki je razsajala po Evropi, vzela življenje več kot četrtini njenih prebivalcev. Na ta način se je nevarno zmanjšalo število aktivnega (kmečkega) prebivalstva, ki je bilo kot delovna sila nepogrešljivo. Zmanjšalo se je do te mere, da je postal ogrožen evropski ekonomski ustroj. Šlo naj bi torej predvsem za ogrožanje ekonomskega interesa države in Cerkve. Krivce za nastalo krizo je oblast poiskala pri Judih in modrih ženskah in začela eno najstrašnejših preganjanj v zgodovini.

V stoletjih najbolj nasilnega preganjanja (v obdobju med 1500 - 1700) je bilo usmrčenih približno 500.000 čarovnic. Kljub tako zastrahujočim ukrepom pa je preteklo skoraj dvesto let, preden je bilo znanje o zaščiti pred zanositvijo, ki je bilo povod gonje, izrinjeno iz zavesti povprečnega Evropejca. Avtorja menita, da kaže to na globoko zakoreninenost (naravnost) starševske težnje uravnavanja rojstev in pa nedvomno veliko stopnjo emancipacije žensk v srednjem in zgodnjem novem veku, ki je niti skrajna državna represija tako dolgo ni mogla prizadeti.

Potem ko avtorja v prvem delu izčrpno dokažeta svoja stališča, ki sem jih zgoraj na kratko predstavil, se v drugem delu ukvarjata z analizo posledic te prve uspešne cerkveno-državne intervencije v regulacijo rojstev: po dvesto letih je prišlo do velikega porasta prebivalstva, ki je dosegel višek sredi 19. st.; oblikovala se je nova "viktorijanska" morala, in vzpostavila novo vlogo moškega in ženske; veliko število rojstev je

porušilo tradicionalen proces odraščanja, ki ga je sedaj nadomestila institucionalna vzreja in vzgoja.

V zadnjem delu prinaša Uničenje modrih žensk študije, posvečene otroku in njegovemu mestu v družini in skupnosti od plemenske družbe do danes. Gunar Heinsohn, navezujoč se na že omenjena spoznanja, ugotavlja, da se razmišljanja o pravicah in zaščiti otrok prvič pojavijo šele potem, ko "Novi vek na morilski način uveljavi krepost števila otrok; imeti otroke je - na videz - samo sebi namen" (str. 208). Na ta čas, ko je dokončno izumrla vednost o načrtovanju rojstev, je torej vezan tudi pojav (množičnih) institucij za vzgojo otrok (šolstvo). Množica rojstev je prinesla obenem vsesplošno zanemarjenost otrok, predvsem pa zastrašujoče število smrti kmalu po porodu. Mnogi starši (matere) niso bili sposobni preživeti svojih otrok, zato so začele v večjih mestih nastajati velike sirotišnice in najdenišnice - zbirno mesto za nezaželene nesrečnike. Te ustanove, ki so postale pravi sinonim zlorab nad otrokom, so bile s svojo nezaslišano krutostjo le odraz časa, ki je bil otroku najmanj naklonjen v vsej zgodovini.

Že zelo zgodaj so se oglasili prvi borci za otrokove pravice, katerih 300-letna prizadevanja so zbrana v Deklaraciji OZN o otrokovih pravicah iz leta 1959 (knjiga, o kateri govorimo, vsebuje tudi prevod Deklaracije o otrokovih pravicah, str. 303 - 305), ki vsem otrokom, živčim v državah podpisnicah Deklaracije, zagotavlja tisto, kar pojmuemo pod besedno zvezo "srečno otroštvo". Avtorja, ki sta sodobna zagovornika otroka vrednega otroštva, v sklepu poudarita, da je za zagotovitev tega ideala nujna odprava ne le novoveške, ampak kakršnekoli prebivalstvene politike, kar pomeni odpravo vseh državnih ukrepov spodbujanja ali pa omejevanja rojstev in zagotavljanje svo-

bodne izbire starševstva ne le deklarativno, ampak predvsem na področju davčne politike in zagotavljanja obče blaginje. Le v tako urejeni skupnosti naj bi se rojevali zaželeni otroci, ki bodo ob možnosti razvoja po njihovi meri zares srečni.

Delo, ki je v Nemčiji izšlo že leta 1985, prinaša sedaj v naš prostor nove poglede na prebivalstveno politiko, ki lahko v našem času zaradi tradicionalne naravnosti pomenijo le marginalno mnenje. Kljub temu pa Uničenje modrih žensk neodvisno od tega, ali priznavamo izhodišča, sklepe in tudi nekatere vrednostne ocene posameznih zgodovinskih dogodkov, predstavlja resno znanstveno delo, ki ga ob visoki stopnji znanstvene argumentacije odlikuje še veliko slikovnega materiala, nazorih tabel in grafikonskih prikazov ter predstavitev ključnih zgodovinskih dokumentov (npr. Čarovniško kladiivo).

Čeprav je knjiga v zasnovi strokovno čtivo s področij demografije, sociologije in seksologije in torej v prvi vrsti namenjena raziskovalcem teh znanosti, se zdi, da bodo po njej posegli tudi tisti, ki jih zanima zgodovinski pojav in usoda čarovništva (še posebej, ker gre za enega redkih prikazov te problematike v slovensčini).

Aleš Primc

Alasdair MacIntyre

KRATKA ZGODOVINA ETIKE

Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana 1993

302 str., cena: 2.499 SIT

Izid slovenskega prevoda znanejšega dela Alasdaira MacIntyrea *Kratka zgodovina etike* je nedvomno pomemben kulturni do-

godek. Strokovna dela s področja etike, ki bi nam nudila zares sistematičen in temeljit zgodovinski prerez razvoja in geneze evropske etične misli, so namreč zelo redka. MacIntyreova *Kratka zgodovina etike* je eno izmed takšnih del, ki mu kljub njegovi teoretski poglobljenosti ne moremo očitati, da je namenjeno zgolj strokovnjakom. Nasprotno, zaradi svoje duhovitosti in navidezne nezahtevnosti, ki je nedvomno posledica avtorjevega temeljitega poznavanja obravnavane tematike, je dostopno tudi širšemu krogu ljubiteljev humanistične literature. Razkriva nam temeljne mejnike evropske etične misli, katerih vsaj površno poznavanje sodi v takojmenovano splošno izobrazbo.

Mogoče pomeni izid *Kratke zgodovine etike* celo uvod v širšo obravnavo moderne evropske moralne filozofije. MacIntyreova neizprosna neoaristoteljska naravnana kritika moderne morale je ob svojem izidu gotovo tako spodbudila kot tudi zaostila razpravo o mestu in vlogi moderne moralne filozofije.

Pravkar omenjeno nam tudi razkriva, da so težišče MacIntyrove misli zgodovinske analize. Prednosti njegovega neoaristoteljskega teoretskega izhodišča moramo torej iskati predvsem v nje-

govem izvrstnem poznavanju zgodovine etične misli. MacIntyreova zgodovinsko naravnana razlaga se osredotoča predvsem na skrbno analizo temeljnih etičnih pojmov in vrednot, katerih spreminjanje skrbno spremlja vse do moderne. To je tudi razlog, da MacIntyre v svojem delu vseskozi govori o temeljnih etičnih pojmihi (concepts) in ne o etičnih konceptih, kot lahko preberemo v sicer zelo vestnem slovenskem prevodu dela. Avtorjeva zavezanost anglosaksonski nominalistični filozofski tradiciji se namreč kaže ravno v jezikovnoanalitični usmerjenosti njegovih raziskav.

Več kot temeljita rekonstrukcija evropske moralne misli se tako v *Kratki zgodovini etike* začne z analizo predfilozofske zgodovine "dobrega". Nato nas avtor iz homerskih časov popelje v tako imenovano klasično obdobje grške etične misli, ki ga utelešajo Sokrat, Platon in predvsem Aristotel.

Seveda pa MacIntyre v skladu s svojim neoaristoteljskim izhodiščem največ pozornosti posveča prav analizi Aristotelove *Nikomahove etike*. Le-ta mu pomeni tako teoretsko izhodišče kot tudi merilo, s katerim meri in ocenjuje skorajda celotno zgodovino etike. Zato nas ne sme čuditi, da lahko njegovo analizo aristoteljskega praksiisa odlikuje strokovnost, poglobljenost in izvirnost.

Avtorjevo neoaristoteljsko teoretsko izhodišče pa v tem pregledu zgodovine evropske etike ni eksplicitno, ampak implicitno. Je pa prav to izhodišče bistveno vplivalo tako na razpored kot na izbor obravnavanih etičnih tem. To dejstvo je očitno že v njegovem sicer odličnem, a vendarle prekratkem orisu helenske etične misli. Ta je, lahko trdimo, v tem delu neupravičeno zapostavljena. Vendar kratki oris helenske etične misli izstopa zaradi izvrstne analize sicer tako redko pravilno razumljene stoiške etike, katere vplivi, ki segajo tudi v sodobnost (T. Akvinski, Spinoza,